

خانواده متعارف ایرانی

از خانواده ایرانی چه تصویری در ذهنتان دارید؟ می‌توانید با چند خصیصه آن را تعریف کنید؟ دوست دارید خانواده فعلی یا آینده‌تان چگونه باشد؟ ترجیح می‌دهید در نگاه اول عاشق کسی شوید و بر سر سفره عقد بنشینید یا با دودوتا چهارتای عاقلانه، ریش و قیچی را به دست والدینتان بسپارید؟

همشهری آنلاین - زهرا رفیعی: از خانواده ایرانی چه تصویری در ذهنتان دارید؟ می‌توانید با چند خصیصه آن را تعریف کنید؟ دوست دارید خانواده فعلی یا آینده‌تان چگونه باشد؟ ترجیح می‌دهید در نگاه اول عاشق کسی شوید و بر سر سفره عقد بنشینید یا با دودوتا چهارتای عاقلانه، ریش و قیچی را به دست والدینتان بسپارید؟

از خانواده ایرانی چه تصویری در ذهنتان دارید؟ می‌توانید با چند خصیصه آن را تعریف کنید؟ دوست دارید خانواده فعلی یا آینده‌تان چگونه باشد؟ ترجیح می‌دهید در نگاه اول عاشق کسی شوید و بر سر سفره عقد بنشینید یا با دودوتا چهارتای عاقلانه، ریش و قیچی را به دست والدینتان بسپارید؟ به اولویت‌هایتان برای انتخاب فکر کرده‌اید؟ همه ما از الگوهای مشخصی برای ازدواج پیروی می‌کنیم یا اینکه داریم تغییر می‌کنیم؟ کارشناسان در تعریف خانواده ایرانی چند مشخصه مهم را ذکر می‌کنند که مهم‌ترین آنها عبارتند از: الگوی همسرگزینی مبتنی بر محوریت والدین و ارزش‌های سنتی انتخاب همسر، پایین بودن نسبی سن ازدواج، اهمیت فرزندآوری، حضور هر دو والد در خانواده، نان آور بودن پدر و خانه‌داری مادر. برخی از این مولفه‌ها در تحقیقی با عنوان «#171;خانواده متعارف ایرانی: تحولات نسلی و چالش‌های پیش رو»؛ توسط علی جنادله و مریم رهنما بررسی شده که بخش‌هایی از آن در این گزارش آمده است.

مطالعه تحولات خانواده به دلیل تأثیر مهمی که این نهاد بر ساختارها و نهادهای دیگر جامعه می‌گذارد، امروزه اهمیت روزافزونی یافته است. خانواده متعارف که دارای ویژگی‌هایی همچون الگوی همسرگزینی مبتنی بر محوریت و موافقت والدین، عمومیت ازدواج و پایین بودن نسبی سن ازدواج، اهمیت فرزندآوری، حضور هر دو والد در خانواده و نگرش‌های سنتی است، امروزه به دلیل تغییرات ساختاری ناشی از مدرنیزاسیون و همچنین گسترش ارزش‌های مدرن همچون فردگرایی، استقلال و خودمختاری افراد، دگرگونی‌های مهمی را تجربه می‌کند.

از نظر محافظه‌کاران، تغییرات به وجود آمده در خانواده در مجموع پدیده‌ای منفی است و فروپاشی خانواده به سقوط گسترده ارزش‌های اخلاقی و تفوق ارزش‌های ناسالم فردگرایی خودخواهانه بر ارزش‌های سنتی همچون مسئولیت‌پذیری و تعهد خواهد انجامید؛ در مقابل، ترقی‌خواهان اجتماعی، فروپاشی خانواده را رد کرده و بر این باورند که باید گذار به تنوع و پیدایش اشکال جدید خانواده را بپذیریم. تغییر و تحول خانواده دیگر مسئله‌ای منحصر به جامعه یا جوامعی خاص نیست بلکه مسئله‌ای است که دیر یا زود همه جوامع با آن روبه‌رو خواهند شد و مسئله‌ای جهانی است.

اهمیت خانواده و ضرورت ازدواج

فارغ از اهمیتی که خانواده از لحاظ جامعه‌شناختی دارد، هم از لحاظ فرهنگ سنتی و هم از لحاظ مذهبی، در ایران خانواده از اهمیت به‌سزایی برخوردار بوده است. در پیمایش ملی سال 1384، دیدگاه افراد در خصوص میزان اهمیت خانواده بررسی شده است. نتایج همچنان نشان از اهمیت بالای خانواده در میان افراد جامعه ایرانی می‌دهد.

براساس نتایج این پژوهش اکثریت قریب به اتفاق پاسخگویان (93/5 درصد) اهمیت زیادی برای خانواده در زندگی خود قائل هستند. 3/5 درصد پاسخگویان تاحدودی خانواده را مهم دانسته‌اند و تنها یک درصد خانواده را بی‌اهمیت ارزیابی کرده‌اند. اما شاید سؤال دیگری که در خصوص ضرورت ازدواج از افراد پرسیده شده است تا حدودی چشم‌اندازی از آینده اهمیت خانواده به ما ارائه کند. در یکی از سؤالات پیمایش 1384 از افراد خواسته شده است که نظر خود را در مورد جمله «#171;لازم نیست آدم حتما ازدواج کند»؛ بیان کنند. 80 درصد پاسخگویان با جمله فوق مخالف بوده‌اند؛ به عبارت دیگر بیشتر پاسخگویان ازدواج را یک امر ضروری و لازم می‌دانند. با این وجود نسبت افرادی که با جمله فوق موافق بوده‌اند نیز قابل تأمل است؛ به خصوص که 7/44 درصد افرادی که با این جمله موافق هستند در گروه سنی 16 تا 25 سال و 1/28 درصد آنها در گروه سنی 26 تا 35 سال قرار دارند؛ به عبارت دیگر اکثریت موافقین با این جمله را جوانان تشکیل می‌دهند.

الگوی همسرگزینی از لحاظ سنتی با محوریت والدین بوده است. نتایج پیمایش 1384 نشان می‌دهد که تغییر قابل توجهی در الگوی همسرگزینی رخ داده است. 55 درصد افراد، پایه و اساس ازدواج را عشق دانسته‌اند و تنها 23/9 درصد موافقت والدین را پایه و اساس ازدواج معرفی کرده‌اند. 3/8 درصد نیز هر دو مورد یعنی موافقت والدین و عشق را پایه و اساس زندگی بیان کرده‌اند. بقیه افراد (17/3 درصد) به موارد دیگری اشاره کرده بودند که مهم‌ترین آنها تفاهم فکری (6/9 درصد) است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که در میان گروه‌های سنی مختلف، تفاوت‌های معنی‌داری در خصوص پایه و اساس ازدواج وجود دارد. در گروه‌های سنی پایین‌تر عشق به‌عنوان پایه و اساس ازدواج معرفی شده است اما با افزایش سن بر مقدار افرادی که موافقت والدین را پایه ازدواج می‌دانند افزوده می‌شود؛ بدین ترتیب در نسل‌های جوان‌تر، الگوی همسرگزینی مبتنی بر ترجیحات فردی، بسیار پررنگ‌تر است. اما فارغ از الگوی همسرگزینی، معیارهای یک زن شایسته نیز اهمیت زیادی در انتخاب همسر و تشکیل خانواده دارد.

در هر دو پیمایش سال 1384 و سال 1379 مهم‌ترین ویژگی‌های یک زن خوب از نظر افراد، مورد بررسی قرار گرفته بود. از نظر 56 درصد پاسخگویان، پوشیدن چادر توسط زن در اماکن عمومی به‌عنوان صفت یک زن، اهمیت زیادی دارد. 6/96 درصد پاسخگویان اهمیت زیادی برای 171#& مادر خوبی بودن و 171#& همسر خوبی بودن را به‌عنوان یکی از ویژگی‌های مهم زن قائل بودند. 75 درصد افراد نیز مذهبی بودن را به‌عنوان یکی از ویژگی‌های مهم زن عنوان کرده‌اند. 3/68 درصد پاسخگویان 171#& تحصیل کرده بودن را، یک زن را مهم ارزیابی کرده بودند. اما تنها 1/28 درصد 171#& کارکردن بیرون از خانه را، و 3/35 درصد 171#& آزادی در انتخاب نوع پوشش را از جمله صفات مهم یک زن برشمرده‌اند. براساس پاسخ‌های افراد، می‌توان ویژگی‌های مهم زن را به‌صورت زیر مرتب کرد: نتایج پژوهش 1384 نشان می‌دهند که با گذشت زمان، تحصیلات به‌عنوان یکی از ویژگی‌های مهم زنان، اهمیت بیشتری یافته است. در سال 1379 مهم‌ترین ویژگی‌های زن عبارت بود از: همسر خوبی بودن، مادر خوبی بودن، مذهبی بودن، پوشیدن چادر در اماکن عمومی، تحصیل کرده بودن، کار کردن بیرون از خانه.

چند نتیجه‌گیری

در جمع‌بندی نتایج مطالعه باید گفت که نگرش‌های پشتیبان ابعاد و جنبه‌های مختلف خانواده متعارف ایرانی همچنان از شدت و گسترش زیادی برخوردار هستند. خانواده همچنان از اهمیت زیادی برای افراد برخوردار است و بیشتر افراد، ازدواج را ضروری می‌دانند و معیارهای سنتی و مذهبی در انتخاب همسر همچنان از اهمیت زیادی برخوردار هستند. در مجموع با توجه به یافته‌ها و مطالب مطرح شده، می‌توان چند تحول اساسی مرتبط با خانواده را در آینده محتمل دانست که از جنبه‌های بسیاری خانواده‌های متعارف در ایران را با چالش مواجه خواهند کرد. تغییر الگوی همسرگزینی: تغییر الگوی همسرگزینی از جمله تحولات عامی است که در بسیاری از جوامع رخ داده یا در حال رخ دادن است. در حالی که در جوامع سنتی، همسر معمولاً با نظر و انتخاب والدین و عموماً از میان خویشاوندان و نزدیکان انتخاب می‌شود، با گسترش ویژگی‌های ساختاری مدرنیزاسیون الگوی جدید همسرگزینی که مبتنی بر ترجیحات و علایق فردی است، گسترش می‌یابد.

تاخیر در ازدواج و تجرد قطعی: افزایش سن ازدواج هرچند با پیامدهای مثبتی همچون آمادگی مناسب اقتصادی و روانی هنگام ازدواج و عقلانیت و پختگی بیشتر در تشکیل خانواده همراه است، اما منجر به پیامدهای مهم دیگری نیز می‌شود. براساس مطالعه‌ای که نویسنده در خصوص پیامدهای اجتماعی- فرهنگی افزایش سن ازدواج انجام داده است، از یک سو بیشتر شدن فاصله بین سن بلوغ و سن ازدواج مسئله برآورده شدن نیازهای جنسی را به همراه دارد.

همچنین با افزایش سن، عموماً از جنبه‌های احساسی و عاطفی افراد کاسته شده و جنبه‌های عقلانی به معنای محاسبه‌گرانه شدت می‌یابد که این امر همراه با افزایش برخی انتظارات و توقعات مورد انتظار از همسر مناسب، ممکن است انتخاب همسر را دشوارتر کند. از سوی دیگر با افزایش سن، شخصیت افراد هرچه بیشتر قوام یافته و انعطاف‌پذیری آن، که لازمه سازش و سازگاری زن و شوهر است، کاهش می‌یابد. علاوه بر این افزایش سن ازدواج باعث افزایش اختلاف سنی بین والدین و فرزندان می‌شود که یکی از پیامدهای محتمل آن ایجاد شکاف نسلی خواهد بود.

البته بیان تحولات احتمالی فوق، به معنی فروپاشی خانواده متعارف و جایگزینی آن به وسیله الگوها و انواع جدید خانواده نیست. مطالعات صورت گرفته در جوامع دیگر نشان می‌دهد که با وجود تغییر و تحولات گسترده، خانواده متعارف همچنان الگوی غالب است اما دیگر تنها الگوی موجود نیست بلکه به الگویی در کنار الگوهای دیگر خانواده تبدیل شده است.